

■ Tatyana Qrişenkova

Müharibə mövzusu Ernest Heminqeyin bütün yaradıcılığını əhatə edir, çünki hər şeydən əvvəl "Heminqey özü də bir neçə müharibə yaşamışdır".

Amma K.Simonovun (Konstantin Simonov (1915-1979) - rus, sovet yazıçısı, şair, dramaturq - X.N.) təbircə desək, Birinci dünya müharibəsi onun üçün yad idi, bu, onun müharibəsi deyildi. Elə onun romanı "Əlvida, silah!" əsərinin baş qəhrə-

Amerikada bu müharibə "qeyri-adi və sirlı" hesab edilirdi. Əsərdəki "doğma" və ya "yad"ın dərkedilməsi prosesində dünyanın mənzərəsinin xüsusiyyətləri ilə qəhrəmanın individual oxşarlığı əsas məna daşıyır. "Əlvida, silah!" romanında E.Heminqey individual düşüncə tərzini olan, İ.V.Qolovaçyovanın dediyi kimi "hər halda dünyanın xilas ediləcək qədər dəyərli olduğunu hesab edən, amma... özünü "döyüşmək, döyüşmək, döyüşmək" olmadan necə nail olmaq olar" düşüncələri ilə yormayan amerikalının duyğularından bəhs edir.

Yazıçı öz romanında "romantik amerika şüurunu və namus kodeksini - pioner şərafətini, təbiətlə uzlaşdığı hiss edilən yeni məkanların istilaçılığı" təmsil edən amerikalı obrazı yaradır. "Doğma/yad" kateqoriyası bu vəziyyətdə baş verən hadisələrin aksioloji (dəyərlər mahiyyətinin fəlsəfi

səhra jandarmının öz ordusunun hərbiçilərini güllələdiyi kulminasiya səhnəsində baş verir. Müharibənin və qurbanların mənasız olması leytenant Henriyə bu faciəvi anda aşkar olur, "silahla birdəfəlik ayrılıq" baş verir.

Dünya leytenant Henri üçün iki hissəyə bölünür: burada onun özü və sevimli Ketrin var, amma həm də "onlar" var, yəni "başqalarının həyatını idarə etmək üçün şövqlə səy göstərərək" haqq-hesab edən, bu mənasız müharibəni yaradan (başlayan, aparan)lar. Özünəməxsus seçim, yad fikirlərin şəxsi dəyərləndirmə sisteminin filtrlərindən ələnməsi prosesi gedir.

Fərqli qiymətli kontekstdə olduqda (real döyüş əməliyyatları şərtlərində) cəsurluğun və rəşadətəin əvəliki etalonları nəinki zəifləyir, həm də militarist ideoloqların müflisləşdi-

rılıqları, insanların məqsədlərinin və ümidlərinin reallaşmayacağı düşüncəsi, bundan başqa qanlı simvollarla, ölümlərlə təənnüm edir. Buna görə də Frederik Henrinin romanının sonunda "gözlərinin açılması" bu qədər faciəlidir: "Bax, hər şey bu cür bitir. Ölümle. Hətta heç bilmirsən ki, bütün bunların səbəbi nədir. Öyrənməyə macal da tapmırsan. Səni sadəcə olaraq həyata atırlar və qaydalar barədə xəbərdar edirlər. Səni ilk dəfə pis vəziyyətdə gördükdə isə öldürəcəklər... Tez və ya gec səni öldürəcəklər. Buna əmin ola bilərsiniz. Öyləş və gözlə. Səni öldürəcəklər". Sözsüz ki, ölümün bu cür real varlığı, müharibənin təlqinidir. Qəhrəman ölümle üz bəüz olduqda metafizik tənhalıq hiss edir, onun qaçılmaz olduğunu dərk edir. Yazıçının şüurunda müharibə və ölüm hər zaman ayrılmaz anlayışlar olaraq mövcud olmuşdur.

Frederik Henri üçün yad müharibə

(E.Heminqeyin "Əlvida, silah!" əsəri)

manı Frederik Henri də eyni düşüncədədir. Mütəqə qeyd etmək lazımdır ki, sivilizasiyanın tarixi təcrübəsi "doğmalar" və "yadlar" əzəli qarşıdurmasının müharibələr, mübarizələr və toqquşmalar kimi müxtəlif formalarını nümayiş etdirir. Özlüyündə ikili anlam daşıyan "doğma/yad" anlayışı universal və müvəqqəti xarakter daşıyır.

Dünyanın bu kriteriya əsasında qruplaşdırılması bir çox dünya xalqlarının dil mənzərəsinə xasdır, elə V.N.Toporovun (Vladimir Nikolayeviç Toporov - 1928-2005. Rusiya və Sovet linqvistik, filoloq - X.N.), M.Eliadenin (Mirça Eliade - 1907-1986. Rumın, fransız, Amerika filosofu. Etnoqraf, yazıçı - X.N.) və başqalarının elmi işləri də bunu təsdiq edir. Sözügedən fakt "doğma/yad" mövqeyinin insan şüuru üçün xüsusi mənasını göstərir, bu da hazırkı vəziyyətdə əcnəbi dillərin araşdırılmasını tamamilə aktual etməklə yanaşı, həm də müasir dövrdə humanitar elmlərin inkişafına səbəb olur.

Romanın lap əvvəlindən müəllif oxucuya İtaliya ordusunun sanitariya bölümündə xidmət göstərən əsas qəhrəmanın - amerikalı Henriyə hansı səbəbdən getməsinə dair izahat vermir. Bəlkə, bu rəşadətəin ortaya çıxması, cəsarət hissinin sınağa çəkilməsi arzusuydu. Amma leytenant Henri əmin idi ki, o, müharibədə həlak olmayacaq, çünki "bunun ona heç bir dəxli yox idi... elə bil kinodakı müharibədən heç də az təhlükəli deyildi".

Bu müharibə qəhrəman tərəfindən, həqiqətən də, hansısa yad, doğma mədəniyyətin sərhədlərindən kənar olan nəsnə kimi qəbul edilir, buna görə də o, ingilis ordusunda xidmət etmədiyi üçün təəssüflənir.

tədqiqi - X.N.) kontekstdə nəticəsi kimi təqdim edilir. "Doğma" və ya "yad" kimi qəbul edilən obyektlərə münasibət dəyişilə, onların təsnifatlaşdırılması prosesində intensivliyin müxtəlif dərəcəsinə nail oluna bilər.

Frederik Henrinin dünyagörüşünün dəyişməsi ilə eyni vaxtda onun hərbi əməliyyatlara münasibətinin davamlı dəyişdiyini də görmək olar. Romanın başlanğıcında Henri sürücülərin "yad hökumət özü uğrunda döyüşməyə məcbur edə bilməz, elə ilk döyüşdən hamı dağılısacaqdır" kimi qiyam dolu düşüncələrinə etiraz edir. Qəhrəman baş verən hadisələrin mühümlüyünə əminidir: "Mən bilirəm ki, müharibə qorxulu hadisədir, amma biz onu sona çatdırmalıyıq".

Ağır yaralandıqdan sonra sağalan Henri artıq öz mülahizələrində əvvəlki kimi kəskin deyil, onda skeptik düşüncələr meydana gəlir, ali fikirlərə və ideallara etibarsızlıq yaranır: "Müqəddəs, gözəl, qurban" sözləri və "baş verdi" ifadəsi məni həmişə utandırır. Biz bəzən onları yağışın altında dayanaraq, elə bir məsafədən eşidirdik ki, sadəcə ayrı-ayrı qışqırıqlar gəlib bizə çatırdı... amma mən heç bir müqəddəs görmədim, möhtəşəm hesab olunan isə bu münasibətə layiq deyildi. Qurbanlar Çikaqo sallaqxanalarını xatırladırdı, sadəcə olaraq burda ət torpağa basdırılırdı".

Beləliklə, Frederik Henriyə əminlik yaranır ki, müharibə hər şeydən əvvəl müəyyən şəxslər - hətta hərbi əməliyyatlarda aktiv iştirak etməyənlər üçün də faydalı olan böyük bir yalandır. Buna görə də leytenant Henrinin sürücü Bonellonun fərarilik etməsini gizlətmək qərarı tamamilə təbii görünür. Amma əsas qəhrəmanın dünyagörüşündə qəti dönüş italyan

yi aşkara çıxır.

Faktiki olaraq "Əlvida, silah!" romanının baş qəhrəmanı üçün bu andan etibarən "yad müharibə" yekunlaşmışdır.

Frederik Henri azad seçimini edir, çünki o, cəbhəyə könüllü yollanmışdı. Henri əmindir ki, bu, onun müharibəsi deyil, buna görə də onu özü üçün bitirə, "sülh bağlaya bilər". Amma "müharibə qəhrəmanları yaxalayır", sonra da qaçdığına görə zalımcasına və qəddarlıqla qisas alır.

Faciə, taleyin dözülməzliyi qəhrəmanı tərki etmir: "İnsanlar dünyaya bu qədər cəsarət bəxş etdiyi zaman, dünya onları öldürməlidir ki, sındırsın, buna görə də onları öldürür. Dünya hər kəsi sındırır, bir çoxları sonra daha da möhkəmlənir. Amma sınımaq istəməyənləri öldürür. O, ən xeyirxahları, mülayimləri, cəsarətliləri seçmədən öldürür. Amma əgər sən nə əvvəlki, nə digəri, nə də üçüncüsünsənə əmin ola bilmərsən ki, səni də öldürəcəklər, amma bunu tələsmədən edəcəklər".

Qədim etik sistem dağıdılmışdı. Leytenant Henri tərəfindən müharibə ilə birlikdə sivilizasiyanın bünövrəsi də inkar edilir. Qəhrəman yeni həyat üçün mənəvi dəstək tapmağa çalışır, Frederik üçün əsas dəyərlilər Ketrin ilə gələcək övladı olur. Amma məlum olur ki, iki nəfərdən ötrü qanlı müharibənin ekzistensial dəhşətləri üçün yer olmayan alternativ dünya yaratmaq qeyri-mümkündür. Müharibə qəhrəmanları haqlayır, dönüklüyə görə qəddarlıqla qisas alır: uşağın ölü doğulur, Ketrin isə doğuşdan sonrakı qanaxmadan dünyasını dəyişir. Belə düşünmək olar ki, bu ölümlərin müharibəyə heç bir dəxli yoxdur, amma Heminqey bu qarşılıqlı əlaqəni bitmək bilməyən yağış anlayışı, döyüş epizodları, qəhrəmanların ay-

Heminqey müharibəyə nifrət bəsləmiş, onu "ölümcül, iyrenc cinayət" hesab etmişdir. Amma bununla belə Amerika yazıçılarının II Konqressindəki çıxışında Heminqey bəyan etdi ki, "müharibədən də pis hadisələr var. Qorxaqlıq daha pisdır, xəyanət ondan da pis, eqoizm lap pis". Və bu o deməkdir ki, onun əsərlərinin qəhrəmanları vicdanlı, sözü bir-başına deyən, xeyirxah, əməksevər, "hansısa böyük və gözəl ölkənin uğrunda ölməyə hazır", amma həyatın sınaqları qarşısında təqsirsiz olan və sınımayan amerikalının ümumiləşmiş obrazını yaradırlar. Heminqey mətanəti bu cür - "özünə sədaqət" qorumağı bacaran qəhrəmanın həyat istiqaməti kimi təsbit edilir. Məhz "özünə etibar" Frederik Henrinin mənəvi kredosunun özünə çevrilir, onun yaşam qaydalarının prinsipini təyin edir.

Beləliklə də "Əlvida, silah!" romanında "yad" anlayışı "qəribə, qeyri-adi, sirlı" mənalara vasitəsilə açılır. Birinci Dünya müharibəsini amerikalılar bu cür - "doğma mədəniyyətin hüdudlarının arxasında qalmış əcnəbi" kimi təsvir edir. Baş qəhrəman da romanın başlanğıcında hərbi əməliyyatları bu cür görür. Həlak olmağın bir addımında olan leytenant Henri qanlı müharibəni "qəddar, həyat üçün təhlükəli" adlandırır. Bundan başqa müxtəlif mədəniyyətlərin dünyalarının sərhədlərini birləşdirən "doğma/yad" qarşıdurması əsərin mahiyyətini konkretləşdirir.

Rus dilindən tərcümə edən:
Xatirə Nurgül